

In memoriam James M. Gustafson (1925–2021)

CARL-REINHOLD BRÅKENHIELM

Professor James M. Gustafson avled den 15 januari 2021 i Albuquerque, New Mexico. Han var en av västvärldens mest bemärkta teologiska etiker och verksam vid framträdande amerikanska lärosäten fram till sin pensionering 1998. Han hade också ett flertal kontakter med svenska teologer och var till exempel gästforskare i Lund under början av 1960-talet och blev 1985 hedersdoktor vid teologiska fakulteten i Uppsala.

Gustafsons föräldrar var immigranter från Sverige och han växte upp i norra Michigan, där fadern var pastor i Evangelical Covenant Church. Under andra världskriget tjänstgjorde han i de amerikanska ingenjörstrupperna i Burma och Indien. Hans akademiska bana påbörjades vid Northwestern University och fortsatte sedan vid Chicago Theological Seminary och Chicago University 1951. Han ordinerades till pastor i United Church of Christ och tjänstgjorde några år i Northford, Connecticut. Gustafson var tidigt inriktad på relationen mellan kyrka och samhälle och disputerade 1955 vid Yale University, där han också blev professor i kristen etik fram till 1972, då han blev professor vid Chicago University. Från 1988 var han verksam vid Emory University, där hans främsta uppgift under många år var att leda seminarier för fakultetsmedlemmar från olika institutioner. Han pensionerades 1998 och levde sedan fram till sin bortgång i Albuquerque.

James Gustafson författade tolv böcker, var medförfattare i eller redaktör för flera andra och skrev ett flertal artiklar, främst i amerikanska tidskrifter med inriktning på teologisk etik. Ett tidigt arbete är *Treasure in Earthen Vessels*, där han utvecklar en kyrkosyn med utgångspunkt i en sociologisk analys.¹ Tyngdpunkten i hans tänkande därefter ligger på kristen etik med

1. James M. Gustafson, *Treasure in Earthen Vessels: The Church as a Human Community*, New York 1961.

bland andra tre inflytelserika arbeten: *Christ and the Moral Life, Can Ethics Be Christian?* och *Protestant and Roman Catholic Ethics*.² En vändpunkt i hans tänkande kommer till uttryck i hans systematiska huvudarbete i två volymer, *Ethics from a Theocentric Perspective*.³ En utpräglat teocentrisk livstolkning präglar också hans produktion efter pensioneringen, till exempel i *Intersections*.⁴

Utmärkande för Gustafsons tänkande är hans strävan att ställa in både etik och teologi i ett mer omfattande vetenskapligt sammanhang. I denna strävan mottog han starka impulser från bröderna Reinhold (1892–1971) och H. Richard Niebuhr (1894–1962). Framför allt eftersträvade han i alla sina analyser att utgå från en detaljerad och jordnära beskrivning av sakförhållanden och omständigheter. Ett exempel är *Can Ethics be Christian?*, vilken använts som lärobok vid många universitet. Bokens utgångspunkt är en historia om en berusad amerikansk soldat som blir lurad på en bar och tas om hand av Gustafson och en god vän. Mot den konkreta bakgrunden reser Gustafson sedan en rad mer generella frågor om den kristna trons betydelse i liknande situationer, hur kristen tro bidrar till beskrivning av en moralisk situation och hur kristen tro kan bidra till urskillningen av olika handlingsalternativ.

Gustafson motsatte sig alltför stark koncentration på metodfrågor. Ändå hade han en metod. En kollega sökte sammanfatta den i tre axiom: (1) Var ödmjuk! ”Säg inget förhastat inför Gud – han är i himlen och du är på jorden!” (Pred. 2:5). Gustafson berättade om en av Talcott Parsons (1902–1979) doktorander – Renée Fox (1928–2020) – som en gång fick uppmaningen ”Renée, överdriv inte!” Vid en föreläsning i Uppsala 2002 riktade Gustafson samma uppmaning till politiker, teologer och präster: ”Överdriv inte!” (2) Tänk stort! Gör den vidast tänkbara utblicken över ditt material. Sätt in ditt ämne i ett större sammanhang, lär från allt som finns utanför din begränsade värld. (3) Var konkret! Ett återkommande ord i en av hans senare böcker, *Intersections*, var ”finkornig”. Om en teolog ger sig i kast med ett moraliskt problem, måste hen vara beredd att med grundlighet och engagemang tränga in i sakfrågorna – vare sig det gäller livets slutskede, företagsekonomi, krig och fred eller mänsklig samlevnad. Ingenting annat bidrar till moralisk klarhet och inte heller till någon teologisk insikt.

2. James M. Gustafson, *Christ and the Moral Life*, New York 1968; James M. Gustafson, *Can Ethics Be Christian?*, Chicago 1975; James M. Gustafson, *Protestant and Roman Catholic Ethics: Prospects and Rapprochement*, Chicago 1978.

3. James M. Gustafson, *Ethics from a Theocentric Perspective: 1. Theology and Ethics*, Chicago 1981; James M. Gustafson, *Ethics from a Theocentric Perspective: 2. Ethics and Theology*, Chicago 1984.

4. James M. Gustafson, *Intersections: Science, Theology, and Ethics*, Cleveland, OH 1996.

James Gustafson blev en betydelsefull handledare, rådgivare och förebild för en hel generation av amerikanska teologiska etiker. Amerikanska teologer i min egen generation hade alltid någon beröringspunkt med Jim. När jag träffade hans elever och hans person kom på tal vid konferenser och symposier, fick jag alltid känslan av att han ägnat just deras utbildning en alldeles särskild omsorg. Hans metod betydde nog mer än hans teologi och många teologer som han formade valde helt andra vägar. Det gäller till exempel Stanley Hauerwas, John Howard Yoder (1927–1997), Lisa Sowle Cahill och William Schweiker.

Gustafsons krävande metod gav honom kritiska perspektiv på många andra former av kristen etik och medförde efterhand en radikal omprövning av den klassiska kyrkoläran. Det kommer också till uttryck i en föreläsning som han höll under Söderblom-jubiléet vid Uppsala universitet 2002. Föreläsningens rubrik lånade några ord från Abraham Lincolns (1809–1865) andra installationstal från 1865: ”The Almighty Has His Own Purposes.” I stället för att gå från teologi till politik, ville Gustafson gå från politik till teologi. Därmed motsatte han sig den teologiska tolkningsiver som utmärker både den kristna högern och den politiska teologin. Gustafson kallade det också en kristen stoicism. Denna stoicism grundlades i hans ungdomsår vid fronten i Burma under andra världskriget, fördjupades under hans yrkesverksamma period och trädde återigen i förgrunden när han blev äldre. Han skyggade inte för svåra utmaningar och var hänsynslöst ärlig mot sin tro och sitt tvivel. Vi minns honom som en stor teolog, originell tänkare och levande personlighet. ▲